

TÜRK - FRANSTZ DİPLOMASİ MÜNASEBETLERİNİN İLK DEVRESİ

İsmail Soysal

XVI. ASIR BAŞINDA AVRUPA'DA CHARLES-QUINT İLE FRANÇOİS I. MÜCADELESİ VE TÜRKLERİN ROLÜ : İngiltere ile giriştiği Yüz Sene Harbi'nden kurtulup vahdetini henüz temin eden Fransa, XV. asrın sonlarında, Kral Charles VIII. zamanında nazarlarını İtalya'ya çevirmişti. 1494 senesindeki ilk İtalya seferinden 1559 sulhüne kadar 65 yıl Fransız Kralları şimalde hududu tesbit ederek, İtalya'da genişleme gayretine düşmüşlerdir. Fakat, 1525 senesine kadar Fransa'nın hemen hemen tek başına tatbikine çalıştığı bu politika devamlı bir netice vermedikten başka, sonunda memleket İmparator Charles-Quint'nin istilâ emellerine açık bir hale gelmiştir. 1525-1559 devresinde ise Fransa Kralları François I. ve halefi Henri II., hem Charles'a mukavemet etmek, hem de İtalya'daki gayelerini gerçekleştirmek için Türk yardımına başvurular. Bu yardım Fransa'yı, tarihinin çok nazik bir anında parçalanmaktan kurtarmıştır. Fakat İtalyada'ki emeller netice vermemiş ve 1559 dan itibaren Fransa kendi kabuğu içinde Mezhep Harpleri'nin kucağına atılmıştır.

Bu sırada Türk İmparatorluğu, kudretinin en yüksek noktasına çıkmıştır. 1521 senesinde Belgrad'ın, ertesi sene de Rodos'un fethi, Avrupa'da yeni ve büyük bir heyecan husule getirmiş ve 1525 den itibaren Fransa'nın yardım talepleri, Türklerin Orta Avrupa'ya doğru ilerleyişlerini süratlendirmiştir.

Türk-Fransız dostluğunun temeli, bu siyasi şartlar içinde, Padişah Sultan Süleyman¹ ile Fransa Kralı François I. tarafından

¹ Süleyman II. tarihte Fransızlar tarafından ekseriya « Le Magnifique » (Muhteşem), bazan da « Le Grand » (Büyük), « Le Conquérent » (Fatih) ve « Législateur » (Kanunî) diye vasıflandırılmaktadır. Yaşadığı devirde cereyan eden mu-

atılmıştır. Dostluk ve onu takiben yapılan ittifak, XVI. asrın ilk yarısında Avrupa'da hegemonya kurmakta olan Alman İmparatoru Charles-Quint'e karşı Fransa'nın muvazene kurmak ihtiyacından doğmuştur. Talep Fransızlardan gelmiş, Türkler onların yardımına koşmuşlardır.

François I. 1515 ve Kanunî Süleyman 1520 senesinde genc ve faal birer hükümdar olarak sahneye çıkmışlardır. İkisi de muhteristi. Ancak, Kanunî'nin, bu hristiyan dostu ile bârız bir tezat teşkil eden azmi, karakter bütünlüğü ve sözünü tutmak hasleti hâdiselerin seyrinde göze çarpmaktadır. Müşterek düşmanları İmparator Charles-Quint'e karşı mücadele sahası, Orta Avrupa ve Akdenizdi. François I. bu ortadaki kuvvete mağlûp olunca Kanunî Süleyman şarktan ve Akdeniz'den onun imdadına koşmuştur.

Yeni Fransa Kralı saltanatının ilk senelerindeki bazı başarılarından sonra, kendisini aynı zamanda Alman İmparatoru seçtirmek istedi. Fakat Avusturya hânedanı mensuplarından İspanya Kralı Charles-Quint ona tercih edilerek 1519 da imparator olunca, Fransa her tarafından sarılmış bir hale geldi. İspanya, Avusturya, Bohemya, İtalya'nın mühim bir kısmı, Belçika ve Hollanda'ya Charles hâkim olmuş ve Batı Akdeniz bu imparatorluğun bir gölü haline girmişti. İmparator, bu geniş araziden (Avusturya dahil) bir kısmının idaresini 1521 de kardeşi Ferdinand'a bırakmıştı.

Filhakika 1521 de Charles-Quint ile başlayan harbi François I. kaybetmiş, hatta 1525 de Milâno civarında Pavia'da esir edilip Madrid'de hapsedilmiştir. Ertesi senenin ocak ayında, ağır şartlarla, imzaladığı Madrid muahedelerinden sonra serbest bırakılınca, aradaki fasilalarla, 1544 senesine kadar Charles-Quint'e karşı mücadelesine devam etti². Oğlu Henri II. de 1599'a kadar aynı yolda yürüdü.

Fransızlar, bu müşkül zamanda, başka çare kalmadığı için, Türklerden yardım istediler. Din taassubu ve François I.'nin 1519 yılına kadar kurduğu, şarkta yeni bir haçlı seferi hayali bir tarafa bırakıldı. Artık siyasî âmiller ön plâna geçmişti. Avru-

haberde ise daha ziyade «Le Grand Seingneur» (Büyük Hükümdar) veya «Le Grand Turc» (Büyük Türk) şeklinde, çok zaman bütün padişahlar için kullanılan hususî bir tâbirle vasıflandırılmıştır.

² François I.'nin Charles-Quint ile harp devreleri, 1521 - 26; 1527-30; 1536 - 38 ve 1542 - 44 senelerine tesadüf etmektedir.

pa'ya hâkimiyet yoluna giren İmparatora karşı Türklerle müşterek menfaatları vardı. Kanunî Süleyman da uzatılan eli reddetmedi, Macaristan üzerinden ve Barbaros emrindeki deniz kuvvetleriyle Akdeniz'den Charles-Quint'i sıkıştırdı³.

Fransızların Türklerden ilk yardım talebi (1525): François I. 24 Şubat 1525 de Pavia'da mağlûp olup hapsedilir edilmez, Kraliyet nâipliğini yapmağa başlayan annesi Louise de Savoie, Chancelier Duprat'ın telkinlerine uyararak, diğer Avrupa hükümdarları meyanında Kanunî Sultan Süleyman nezdine de bir elçi gönderdi. Elçi, Padişah'tan, François I. ile ittifak edip, Charles-Quint'in Avrupa'da iki taraf için de tehlike arzeden hâkimiyetini kırmasını temine memurdu. Birçok hediyeleri hâmilan, şubat sonlarına İstanbul'a hareket eden bu ilk Fransız elçisinin, 12 kişilik maiyeti ile birlikte, Bosna'da öldürüldüğü iddia edilmektedir⁴. Maamafih Kanunî'ye ait mektup İstanbul'a gelmiştir.

³ Kanunî'nin Batıda açtığı seferler, sırasıyla: 1521 de Üngürs seferi ve Belgrad'ın fethi; 1526 da Macar seferi ve Mohaç zaferi; 1529 da Viyana seferi ve Viyana'nın Türkler tarafından ilk muhasarası; 1582 de Alaman seferi ve Güns (Köseğ) kalesinin düşmesi; 1537 de Sefer-i Pulya ve Gaza'ı Körfös namındaki İtalya ve Adriyatik Seferi; 1588 de Kara Boğdan seferi; 1541 de İstabur seferi ve Macaristan'da Budin'in fethi; 1548 de Estergon seferi ve Avosturya arazisinde yeni fütuhât; 1566 da Sigetvar seferi (Bu seferler, 1522 Rodos, 1588 İrakeyn, 1548 Tebriz ve 1553 Nahçevan seferleriyle birlikte, 13 ü bulmaktadır).

⁴ İsmi meçhul kalan bu ilk Fransız elçisi ile maiyetinin Bosna'dan geçerken, oradaki Türk Beylerbeyi tarafından öldürtüldükleri yolunda Fransız menbalı müteaddit iddialar mevcuttur. Kanunî, aynı sene İstanbul'a gelecek olan ikinci Fransız Elçisi Frangipani'ye «Bosna Beylerbeyini çağırıp meseleyi tahkik etmeği» vâdetmiş, fakat netice belli olmamıştır. Şu kadar ki, Bosna Beylerbeyi tarafından bir suikast tertibi ihtimalini artıran şu emareler vardır: Elçinin hâmil bulunduğu mektup İstanbul'a gelmiştir; Beylerbeyinin cezalandırıldığına dair bir kayda rastlanmamaktadır; Elçinin Kanunî'ye getirdiği pek kıymetli bir yakut yüzüğün bilâhère Vezir-i âzam İbrahim Paşa'da görüldüğüne dair rivayetler vardır. Hâdiseyi, bilhassa Venedik arşivlerindeki kayıtlara göre tetkik eden tarihçi Hammer, Bosna Beylerbeyinin, Elçilik heyetinin götürdüğü kıymetli hediyelere tamah ederek, irtikâp ettiği anlaşılan bu cürmünü, İbrahim Paşa'ya kıymetli yüzüğü vermekle affettirdiği neticesine varmıştır. Bak: Hammer. «Mémoire sur les premières relations diplomatiques entre la France et la Porte, (Journal asiatique) X, 1827; kezni, Charrière, Négociations de la France dans le Levant, Paris 1860, I. s. 112 ve devamı; İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1949, II. s. 494 de bu ölen elçinin ismini yanlışlıkla La Forest diye gösterir.

Louise bu mektubunda, gayet acıklı bir ifade⁵ ile, esir edilen oğlunun çok fena muamele gördüğünü söyleyerek, hapisten kurtarılması için «Büyük İmparator» Kanunî Süleyman'dan yardım rica ediyordu⁶. Kanunî hem teessür, hem de, Fransızların bu müracaatını bir büyüğe «iltica», «sığınma» veya «dehalet» sayarak, gurur duymuştur.

1525 de İstanbul'a gelen ilk Fransız Elçisi Frangipani ve Türklerin Mohaç zaferi (1526): Aynı senenin aralık ayında, halâ hapiste bulunan François I.'nin Kanunî Süleyman'a yazdığı bir mektubu hâmilin⁸ Macar aslından Comte de Jean Frangipani, Fransız Elçisi olarak, İstanbul'a geldi. Âdeta yalvaran bir ifade ile kaleme alınmış olan ve Fransız tarihçilerince çok mütevazi (très humble) diye vasıflandırılan bu mektubunda François I., Sultan Süleyman'dan Charles - Quint'e karşı Macaristan üzerine yürüyerek onu mağlûp etmesini ve kendisini böylece müşkülден kurtarmasını rica ediyordu.

Padişah, büyük ve parlak bir merasimle kabul ettiği bu ilk Fransız Elçisi ile azametli ve himayekâr bir tarzda konuşmuştur. Elçi, Padişah'a, Charles - Quint'in Avrupa'da artan nüfuzuna iki devletin birlikte karşı koyması lüzumunu belirtmiştir. Kanunî, merak etmemelerini, istediklerini yapacağını söyler ve 15 Şubat 1526 tarihinde François I.'e yazdığı dostça, fakat azametli cevapta⁷, onu teselli ederek, «gönlünü hoş tutmasını» ifade ve Elçiye şifâhen yaptığı vâatleri yerine getireceğini teyid eder. Frangipani, senenin ortalarına doğru Fransaya dönmüştür.

Türk - Fransız manevî dostluğunun temelini atan bu ilk muhabere, Müslüman - Türklere karşı haçlı seferi teşebbüslerine büyük bir darbe indirmiştir.

⁵ Mektubun metni için bak: Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1839, V, s. 180. Aslının lâtince olduğu anlaşılan mektubun Türkçe tercümesi için bak: *Hıyazlı ve Sıltı Tarihi* X, s. 229 dan naklen, Uzunçarşılı, *agn. esr.*, II, s. 495

⁶ Fransa Elçileri Bakanlığı arşivlerinde bulunmayan François'ün bu ilk mektubunun metni hakkında bak: Hammer, *Mémoires sur les premières relations diplomatiques entre la France et la Porte*, ayn. yer; keza Charrière *agn. esr.*, I, s. 115 ve Solakzâde tarihinden naklen İ. H. Dânişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi* İstanbul 1948, II, s. 109.

⁷ Kanunî'nin François I.'ye cevabına âit eski harflerle yazılı metin ise Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinde mahfuzdur. Bak: *Fonds Divers: Turquie*, I. Bunun Fransızca tercümeleri için bak: Hammer, *agn. esr.*, V, s. 150 -151; Charrière, *agn. esr.*, I, s. 115; İ. H. Uzunçarşılı, *agn. esr.*, II, s. 495.

François I. esaretten kurtulur kurtulmaz, 1526 Nisanında Kanunî'ye bir mektupla teşekkür etmiştir.⁸ Henüz iki taraf arasında yazılı bir anlaşma yoktur. Hatta Frangipani resmen Elçi sıfatını bile almamış, bilâkis vazifesi müteassıp hristiyan âleminden gizlenmiştir.

Bu sıralarda Kanunî Macaristan'a yeni bir sefer-i hümayûn hazırladı. Esasen Belgrad'ın fethi ile neticelenen 1521 ilk Macar Seferinden sonra Macar Kralı Louis II. ile henüz barış yapılmamıştı. Üstelik Louis (Láyoş), Eflâk ve Boğdan'da Türkler aleyhinde tahrikâtta bulunuyordu. Kendisi İmparator Charles - Quint'in kız kardeşi ile evli olduğundan onun nüfuzuna tâbi idi. Binaenaleyh, Kanunî'nin, aslında Türk menfaatlarına da uygun düşecek olan bu seferi, Fransa Kralının talebi üzerine çabuklaştırmış olması pek muhtemeldir. Nitekim sefer yapıldı ve 26 Ağustos 1526 da Mohaç zaferi kazanıldı. Padişah 11 Eylülde Budin'e girmiş, Macaristan fetholunmuş, Kral Louis de vâris bırakmadan bu arada ölmüştür. Türkler kendi himayeleri altında Erdel Voyvodası Szápolyai'yi onun yerine geçirmişlerse de Charles - Quint'in kardeşi Ferdinand, Bohemya'da olduğu gibi, Macar tahtı üzerinde de hak iddia edince, mesele sürekli bir ihtilâf halini almıştır.

Artık İmparatorun doğuda endişeleri artmış olduğundan, François I. biraz nefes almıştır. Fakat bu yeni Türk hamlesi de Avrupa'da büyük bir heyecan husule getirmiş, Fransa Kralı Hristiyanlığa ihanetle suçlandırılmağa başlanmıştır. François kendisini bu Türk istilâsı ile ilgili göstermek maksadıyla vâsi bir diplomasi faaliyetine geçmiş ve hatta bu sırada Papalığın, İngiltere ve Venedik'in Fransa'ya yaklaşmasından kuvvet alarak, Türklerle münasebetini inkâra kadar gitmiştir.

Rinçon'un ilk elçiliği (1528) ve Birinci Viyana Muharabesi (1529): François I. hapisten çıkabilmek için Charles - Quint ile imzalanak mecburiyetinde kaldığı 1526 Madrid Barışı gereğince, Türklere karşı bir savaşa katılmak taahhüdüne de girmişti. Fakat bu taahhüdün tam zıddına olarak 1527 den itibaren Charles

⁸ François I.'nin bu teşekkür mektubunun lâtince metni Champollion Figeac'ın *Caotivité de François I.* adlı eserinin 529 uncu sahifesinde vardır. Keza, Charrière, *agn. esr.*, I, 119-120 ve Testa'nın *Recueil des Traittés de la Porte ottoman* adlı eserinin I, s. 6. da Fransızca tercümesi mevcuttur.

ile yeniden harbe tutuşmuştur. Binaenaleyh Türklerden yardım görmeğe ihtiyacı vardı. Bunu temin etmeğe 1528 senesinde, Antoine de Rinçon adında aslen İspanyol olan bir elçiyi memur etmiştir.

1522 den beri François I. emrinde olarak Charles-Quint'e karşı Polonya, Transilvanya ve Macaristan'da bir destek temini için müteaddit siyasî vazifeler gören Rinçon, Türkler nezdinde bir çok teşebbüslerde bulundu. Kendisi, Macaristan'da Türklerin kral yaptığı Szápolyai ile daha önce bir takım müzakerelere girişmişti. Filhakika François, Szápolyai'nin ölümü halinde Macar tahtına ikinci oğlu Orléans Dükü Louis'yi geçirmek ve böylece Macaristan'ı Avusturya hânedanından kurtararak Fransa'ya bağlamak istemekte idi. Rinçon'un bunu temin için yaptığı konuşmalardan sonra, gizlice Türkler nezdine gittiği, onlarla Macar tahtı işini ve Charles-Quint'e karşı müşterek tedbirler alınması meselesini konuştuğu anlaşılmaktadır.⁹

François, ihtimal, Rinçon ile Kanunî'ye yolladığı bir mektupta, Kudüs'te cami haline sokulan bir kilisenin hıristiyanlara iadesini rica etmiştir. Sultan Süleyman cevabında,¹⁰ bu teklifi nazik bir ifade ile reddetmiştir.

O devirde büyük gâileler içinde bulunan François I. nin «Hristiyanların himayesi» yolundaki bu alâkasının zahiri veya tâli olması, asıl maksadının Türklerden askerî yardım ve Macaristan veraseti

⁹ Rinçon'un Türkler nezdindeki bu ilk elçiliği üzerinde elde pek az bilgi ve vesika vardır. Fransız tarihçilerinden bazıları 1528 de hiçbir Fransız elçisinden bahsetmiyorlar. Bazıları, gelen elçinin adını meçhul kaldığını, bir kısmı da bilâkış bunun Rinçon olduğunu beyan eder. Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde ise sarîh hiçbir bilgiye rastlanamamıştır. Maamafih, François I. ile Kanunî arasında o sırada teati edilen yeni mektuplara, umumî siyasî duruma ve Fransızlar için gizlilik lüzumuna bakılınca, bir Fransız Elçisinin geldiğine ve Macaristan veraseti işi ile meşguliyeti dolayısıyla da bunun Rinçon olduğuna daha fazla ihtimal atfetmek lâzım gelir. Bu hususta bak: Charrière, *agn. esr.*, I, s. 180 ve 176; Hammer, *Mémoires*; Jonquiére, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1881, s. 226-228. Bunlardan Jonquiére, Kanunî'nin 1528 Eylülünde Mısır'da Fransızların haiz olduğu kapitülasyon haklarının bir Hatt-ı şerif ile teyidinin Rinçon'un elde ettiği bir netice olarak gösterir.

¹⁰ François'nun Kanunî'ye yolladığı mektup metni mevcut değildir. Buna mukabil Kanunî'nin cevabının eski harflerle yazılı bir örneği Fransa Dışişleri Arşivlerinde mahfuzdur. Bak: *Fonds Divers, Turque*, XXVI. Bunun Fransızca tercümesi gerek aynı arşivlerde, gerek Hammer'in tarihinde (V, s. 152), gerek Charrière'in mezkûr kitabında (I, s. 180) mevcuttur.

işinde manevî destek teminine matuf bulunması pek muhtemeldir. Nitekim, Rinçon'un Padişah'tan Macaristan'a yeni bir sefer açılması vâdini elde ettiğine dair bazı emareler de mevcuttur.

Sultan Süleyman esasen yeni bir Macar seferi tasarlamaktadır. Çünkü Charles-Quint, Macar tahtına kardeşi Ferdinand'ı geçirmek isteyince Szápolyai'nin durumu güçleşmiş ve Macaristan bir iç harbe doğru sürüklenmiştir. Binaenaleyh 1529 yılı baharında Türk kaynaklarında «Gazay-ı Bec», denilen sefere başlamış ve Macaristan yeniden istilâya uğramış, Szápolyai Eylülde tahtına oturtulmuştu. Biraz sonra, Türk ordusu Avusturya topraklarına girip 27 Eylülde Viyana muhasarası başladığından Avrupa'da heyecan arttı. Macaristan'ın da ötesine geçen Türk tehlikesi karşısında Alman prensleri ister istemez İmparator Charles-Quint'in etrafında toplandı. Şüphesiz Fransa'nın yükü hafiflemişti. Fakat Viyana muhasarası Charles-Quint'i Türklerle karşı Hristiyan tesanüdünün bayraktarlığı mevkiine getirdiğinden François I. in siyasî endişeleri askerî başarısızlıklarına inzımam etti. 1530 da ağır şartlar tahtında İmparator ile Cambrai barışını yapan François I., İtalya'daki emellerinden bir defa daha vazgeçmeğe mecbur oldu.

Rinçon'un elçi olarak tekrar gelişi ve Kanunî Süleyman'ı Alman seferinden vazgeçirmek istemesi (1532): François I. 1530 dan 1536 senesine kadar Charles-Quint ile barış içinde bulunmaktan bilistifâde, Fransa'nın dış politikasına uygun tertipler yapmağa çalıştı. Bu işe Alman prenslerinden başlamıştı. Alman Prensleri gerek Protestanlığın himayesi, gerek Avusturya hânedanının kendilerine tekaddümü sebepleriyle Fransa'ya meyil göstermişlerdi. Fransa ise, Alman vahdetinden daima çekindiğinden bu prensleri ayrı ayrı kendine bağlamalıydı ki, hem İmparator onlardan fiilen mahrum kalsın, hem de kendi emniyeti müemmen olsun. Şu halde, Türkler Viyana'yı muhasara edip bu protestan Alman prenslerini Charles etrafında toplanmaya mecbur edince François I. telâşa düşmüştür. Gerçi Fransızlar için Türk yardımı bir zaruretti. Çünkü müvazaneyi temin edecek kuvvette Avrupada başka devlet yoktu. Fakat bu yardım Orta Avrupa'da değil, İtalya'da ve Akdeniz'de olmalıydı. Kaldı ki, İmparator İtalya üzerinde daha zayıftı.

İşte bu siyasî düşüncelerle François I. elçi olarak Rinçon'u gizlemeden Türkler nezdine yolladı. Rinçon, Fransa'nın davasını

Kanunî Süleyman'a şanlatmakla muvazzaftı. Yâni, Alman seferinden onu vazgeçirmeğe çalışacaktı. Bundan başka, Türklerle her ihtimale karşı teması kaybetmemek ve ilerisi için onlardan yeni yardım vâadleri elde etmek zarureti vardı. Bir çok devletler Padişah nezdine resmen elçiler göndermişlerdi. Fransa gecikip arayı soğutmamalıydı.

Rinçon, Padişah'ı 1532 Temmuzunda Belgrad'da bulmuştu. Alman seferine çıkan ordu burada konaklamıştı. Fransız Elçisi o zamana kadar hiç bir elçiye yapılmayan parlak bir merasimle kabul edildi. Bu merasim, o sırada barış müzakereleri için Belgrad'a gelmiş bulunan Ferdinand'ın elçilik heyetinin gözleri önünde cereyan etti. Rinçon gerek Padişah'tan, gerek Sadrîâzam İbrahim Paşa'dan çok dostane muamele gördü.¹¹ Fakat geç kalmıştı. Kanunî, artık bu kadar ilerledikten sonra, sefere devam lüzumunu Rinçon'a bildirmiş, geri dönmenin Charles-Quint'den korkmuş olduğu manasına hamledilebileceğini, esasen İmparator bunca fenalıklarının cezasını çekmesi gerektiğini ilâve etmiştir.

Binaenaleyh ordu yoluna devam etmiş ve Avusturya ile barış ancak 1533 de İstanbul'da aktedilebilmişti.

Barbaros'un Fransızlarla ilk münasebetleri (1532 - 1535): Büyük Türk denizcisi Barbaros, Türk-Fransız dostluğu ve ittifakının başlıca yapıcılarındandır. Barbaros Hayreddin Paşa, Fransızlarla Akdeniz'de bahri bir işbirliği lüzumuna kani olmuş, bu yolda ilk adımları bizzat attıktan sonra, 1533 senesinden itibaren bunu Kanunî'ye ve İbrahim Paşaya da benimsetmiştir.

Bilindiği üzere, korsanlıktan yetişen Barbaros, Cezayir'e hâkim olmuş, 1519 da Yavuz Sultan Selim'e tabiiyetini arz ederek

¹¹ Rinçon'un François I.'den Kanunî'ye bir mektup getirip getirmediği hakkında bir kayda rastlanmamıştır. Buna mukabil Kanunî'nin Elçi'ye bir mektup vermeyip, sadece şifahi bir beyanda bulunduğu hususunca sarahat vardır. Bu beyanında, Kanunî'nin, Fransa Kralı için, «kardeş» ve «padişah» tâbirleri kullanmış olmasına garpli tarihçiler büyük bir ehemmiyet atfetmektedir. Bak: Testa, *agn. esr.*, I, s. 4; Jonquièrre, *agn. esr.*, s. 280.

Diğer taraftan, Rinçon'un Belgrad'da Türklerle ilk Fransız-Türk dostluk muhabedesini akdetmiş olduğuna dair Hammer'in *Histoire de l'Empire Ottoman* adlı eserinde bir kayda rastlıyoruz. Bak: XVII., s. 115. Fakat ortaca bir metin yoktur. Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde de buna ait en ufak bir kayda rastlanmamıştır. Binaenaleyh şifahi bir dostluk teklüsüsü yanlışlıkla muhabede şeklinde telâkki edilmesi pek muhtemeldir.

durumunu Osmanlı İmparatorluğuna izâfe etmiş, fakat fiiliyatta 1533 senesine kadar tamamen müstakii hareketle hristiyan limanlarına birçok baskınlar yapmıştı. Akdeniz'de kendisine rakip olan denizci Andrea-Doria ile bir çok mücadelesi, Türklerle bu denizin mutlak hâkimiyetini kazandıran kadar devam etmiştir.

Andrea-Doria 1528 den beri Charles-Quint'in donanmalarına komuta etmiş ve Fransa'nın bahri emniyeti onun darbeleri neticesinde altüst olmuştu. Binaenaleyh François I. nasıl Kanunî Süleyman'dan askeri yardım istemişse, denizlerde de yegâne çare olarak Barbaros'un işbirliğini, daha doğrusu himayesini aramış, Barbaros ta uzatılan eli reddetmemiştir. Bunda Barbaros'un menfaati da vardı, çünkü bu suretle asıl düşmanı olan Doria'ya karşı, zayıf da olsa, bir müttefik elde ederek bu müttefikin Akdeniz'deki limanlarından istifade edebilecekti.

1532 senesi Eylülünde Andrea-Doria'nın, Osmanlı toprağı olan Mora'ya âni bir darbe indirmesi üzerine, Padişah, Barbaros'a bir memur yollayarak tasarıdığı bir Akdeniz seferi tertibi için İstanbul'a gelmesini istedi. Bu arada Barbaros, François I. ile de temasa geçmişti. Onun Fransa'ya yolladığı bir elçilik heyetini Kral 1533 Temmuzunda Puy-değ kabul etti. François I. in bu heyet vasıtasile Barbaros'u Charles-Quint'in nüfuzu altındaki Tunus'u fethetmek için teşvik ettiği anlaşımaktadır¹². Tunus'un fethi esasen Barbaros tarafından tasarlanmıştı.

1533 Aralık ayının sonlarında Barbaros İstanbul'a gelmiş ve büyük merasimle karşılanmıştır. Bilâhare Halep'e gidip İbrahim Paşa ile görüşmüştür. Bu ziyaretleri esnasında kendisine Cezayir Beylerbeyliği tevcih edilmiş ve Kapudan-ı Derya nasbolunmuştur. Barbaros, donanmasını İstanbul'da takviye ettikten sonra 1534 Ağustosunda Tunus seferine hareket etmiştir.

22 Ağustosta Tunus Barbaros'un eline geçti. Artık İtalya'nın emniyeti tehlikeye düşmüş, Charles-Quint'i büyük bir endişe almış, buna mukabil François I. İtalya'daki emelleri için mühim bir adım atıldığına inanmış ve İmparatora karşı sesini yükseltmeğe başlamıştır. Bu zaferden sonra, Barbaros 1534 yılı Kasımında Fransa'ya 12 kişilik muhteşem bir elçilik heyeti yolladı. François I., heyeti Châtellerault'da kabul edip, onlarla birlikte, halkın me-

¹² Weiss, *Papiers d'Etat du Cardinal de Granvelle*, II, s. 79, 170-171.

raklı bakışları arasında, Paris'e geldi. Heyet, Barbaros tarafından gönderilmekle beraber, Kanuni Süleyman'ın François I.'e yazdığı bir mektubu da getirmiştir. Padişah, bu mektubunda, François I. den hatırını ve memleket işlerini sormakta ve gayet dostâne sözler sarfetmektedir¹³. Kral, bu heyete bir mukabele olmak üzere, aşağıda görüleceği gibi, La Forest'i, Sultan Süleyman nezdine gitmeden evvel, uhdesinde yine Büyük Elçi sıfatı bulunduğu halde Barbaros'a yollamıştır. Bir müddet sonra da, İtalya'ya karşı mutasavver müşterek hareketin tertibi maksadiyle, 6 Ağustos 1536 da Jean Montluc, yeni bir elçi olarak, Barbaros nezdine gönderilmiştir. Montluc, Kralın niyet ve plânlarını Barbaros'a anlatmış ve bilâhare onunla birlikte Türk limanlarındaki askerî ve bahri hazırlıkları görerek, Fransa'ya avdetinde durumu François I. 'e bildirmişti. Nihayet Barbaros da 1537 Şubatında François I. nezdine yeni bir elçilik heyeti yolladı. Artık münasebetler iyice sıklaşmış ve samimileşmiş bulunuyordu.

Fakat bu arada Charles-Quint, 1535 Temmuzunda büyük bir donanma ile Tunus'u Barbaros'un elinden almağa muvaffak olmuş ve böylece 1533 Türk-Avusturya barışı bozulmuştu. Artık Akdeniz'e hâkimiyet kavgası, Barbaros'un 1538 de Andrea-Doria'nın emrindeki muazzam müttefik donanmasını Perveze'de mağlûbiyete uğrattıncaya kadar çetin bir safhaya girecektir.

Raguza hâkimi Gozo'nun François I. ile Türklerin temasına tavassutu (1535): Adriyatik denizi üzerinde küçük Raguza (veya Dubrovnik) Cumhuriyeti daha XIV. asrın ikinci yarısında Türk hâkimiyetini kabul ederek, haraca bağlanmış ve böylece bir çok ticarî menfaatlar elde etmişti. Coğrafi mevki itibariyle, burası Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa arasında çok zaman ulaştırma merkezi işini görüyordu.

1535 senesinde Raguza hâkimi Séraphin de Gozo'nun Fransa'ya geldiğini ve İbrahim Paşa'dan François I.'e hediye olarak üç at getirdiğini görüyoruz. Avdetinde, François I. Gozo ile

¹³ Barbaros'un bu elçilik heyeti hakkında bak: Ed. Lalancé, *Journal d'un bourgeois de Paris*, P. 440; keza, *Relations de Marino Giustiniano: Relations des Ambassadeurs vénitiens*, I, 64 ve Weiss, *agn. esr.*, II, s. 264.

Heyetin Kanunî'den getirdiği mektubun metni bulunamamıştır. Mahiyeti yeni Büyük Elçi La Forest'e verilen tâlimat metninden anlaşılmaktadır.

Türlere, Charles-Quint'in askerî hazırlıkları hakkında malûmat vermiş, İstanbul'un dahi denizden bir istilâya uğraması ihtimalinden bahsetmiş, donanma işine ehemmiyet verilmesini telkin ve Barbaros'un, icabında, Fransız limanlarından istifade edebileceğini bildirmiştir. İbrahim Paşa idaresindeki Türk ordusunun ve onu takiben Kanunî'nin 1534 ve 1535 senelerinde doğuda İrakkeyn seferi ile meşguliyetleri düşünülürse, François I.'in Gozo'yu tavsit ederek yaptığı ikazların, Türklerin bir an evvel Avrupa tarafına dönerek Fransa'yı takviye etmelerini temine matuf olduğu anlaşılır.

Gozo, Ağustos ayında Adriyatik'i geçerken Avusturyalılar tarafından tutulup hapsedilmiştir. Charles-Quint bu suretle François I.'in Gozo ile Türklerle yolladığı mektupları ele geçirmiştir.¹⁴

La Forest'in ilk devamlı Fransız Büyük Elçisi olarak İstanbul'a geliş ve muahedeler (1535 - 36): Jean de La Forest, Osmanlı İmparatorluğu nezdinde devamlı Büyük Elçi sıfatıyla resmen gelen ilk Fransız siyasî mümessildir¹⁵. Ondan öncekiler, muayyen maksatlarla, muvakkaten ve çok zaman müteassıp Hristiyan âleminden gizlenerek gönderilmiş memurlardı. Fransa Kralı artık Türklerle açıktan açığa bağlanmak kararını vermiştir. Chancelier Duprat bunda mühim bir rol oynamış ve La Forest'in tâlimatlarını bizzat hazırlayarak Türk ittifakı zarureti Fransa'ya kat'i olarak benimsetmiştir. François I. de bâdema Türklerle işbirliğini saklamamakla beraber, ona zahiren ticarî ve hristi-

¹⁴ Bir nevi kuriyelik yaptığı anlaşılan Gozo'nun bu faaliyeti hakkında Paris'te Bibliothèque Nationale'in «Manuscrit» kısmında bazı belgeler vardır; *Fond Français*, 15962, No. 15 ve 5499, fol. 227-280 ve 281. Keza bak: Weiss, *agn. esr.*, II, 292, 416, 419.

Gozo'nun bu gidiş gelişinin farkına varan İmparatorun Venedik Elçisi, keyfiyeti bir raporuoda bildirmiştir. Bak: *Calendar of State Papers spanish*, V, II, No. 199 de 21 Nisan 1535 tarihli mektup.

¹⁵ Malûm olduğu vechile, 1815 Viyana ve 1818 Aix-la-Chapelle Muahedelerine kadar Avrupa'da siyasî mümessiller Büyük Elçi, Orta Elçi, Daimî Elçi ve Maslahatgüzar gibi tasniflere tâbi tutulmuş değildi. Batıda hemen hepsi için henüz «Ambassadeur», Türkler tarafından da «Elçi» tâbirleri kullanılmakta idi. Hatta Avrupa'da devamlı elçiler yollama âdeti bile yeni teessüs etmişti. Venedik devletinin başladığı bu usul, ancak XVI. asırda umumileşmiştir. Bununla beraber, Fransızların bu devrede Türkler nezdine yolladıkları mümessilleri muvakkat veya daimî vazifeli olduklarına nazaran «Büyük Elçi» yahut «Elçi» tâbirleriyle keyfi bir surette tefrik mecburiyetini hissediyoruz.

yanlığın himayesi gibi ruhanî bir veche vermiş ve meşruiyetini Batı âlemine kabul ettirmek için büyük bir siyasî faaliyet sarfetmiştir.

La Forest, beraberinde akrabasından Marillac'ı kâtip sıfatıyla ve aslen Sicilyalı César adında bir İtalyan asilzadesini de, ileride bir siyasî vazife verilmek (mutasavver Sicilya ve Sardinya seferlerinde kurulacak mahalli bir hükümetin başına geçirilmesini teminen Padişah'a tanıtılmak) üzere, beraberine alıp, o sırada Fransa'da bulunan Barbaros'un Elçilik heyetiyle birlikte hareket etmiştir.

La Forest'in üzerinde biri Barbaros diğeri Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa ile müzakere edeceği meseleler için iki talimat¹⁶ vardı. Elçi evvelâ Tunus'a gidecek, Barbaros'a itimatnamesini verecek ve bu hareket Kapudan-ı Derya'nın son elçilik heyetine bir mukabele ve teşekkür ifade edecekti. Forest, Charles-Quint'in deniz kuvvetleri hakkında Barbaros'a taze malûmat götürecektir ve ondan başlıca şu taleplerde bulunacaktı:¹⁷

¹⁶ Bu talimatların tarihi 11 Şubat 1584 diye kaydedilmiştir. La Forest de aynı ay içinde yola çıkmıştır. Bütün eserlerde, olduğu gibi kabul edilen, talimatın üzerindeki tarihte bir sene hatası yapıldığı salâşılıyor. La Forest'in aslında 1585 Şubatında talimatlarını alıp hareket etmiş ve Mayıs'ta İstanbul'a gelmiş olması lâzımdır. O devreye ait bir çok vesikalarda rastlanıp zamanımıza tarihçileri tarafından tashih olunan sene hataları gibi, burada da 1584 senesi konulmuş benziyor. Bu kanaatimizi, hâdisenin ehemmiyetine binaen, açıklayalım: La Forest, Barbaros'un Tunus seferini müteakip Fransa'ya yolladığı heyetle birlikte Fransa'ya terketmiştir. Bu heyetin 1584 Kasımında Fransa'ya geldiğine bakılırsa, 2-3 ay sonra yani 1585 Şubatında avdeti mantıktır. Keza La Forest İstanbul'a gitmeden, Barbaros'a itimatnamesini vermek üzere Tunus'a uğramıştır. Tunus'un Barbaros tarafından fethi ancak 1584 Ağustosundadır ve 1585 Temmuzuna kadar onun elinde kalmıştır. Şu halde La Forest onu ancak 1585 senesinin ilk aylarında Tunus'ta bulabilir. Nihayet son bir nokta da şudur ki eğer Forest İstanbul'a, Fransız mem-balarının mütefikan gösterdiği gibi, 1584 Mayısında gelmiş olsa, Kanunî o tarihte henüz İstanbul'dadır. İrakayn seferine ancak 11 Haziran 1584'de çıkmıştır. Bu itibarla La Forest'in onu bulmaya, ordu-yı hümayûna gitmesine sebep kalmazdı.

¹⁷ La Forest'in Barbaros nezdindeki teşebbüsleri için aldığı talimat matnî Charrière'in aynı eserinde vardır (I, s. 255-258).

Bilvesile şunu da işaret edelim ki, François I.'in Osmanlı Hükümdarından başka, onun Kapudan-ı Deryasına da Büyük Elçi olarak hususî bir itimatname ile memur göndermesi devletler hukuku tekniğinin bugünkü vaziyetle aykırı düşüyorsa da, o zaman gerek siyasî mümessillere ait kaide ve örf-i âdâtın tamamıyla mütebellir olmaması, gerek Barbaros'un fiiliyatta bir kuzey Afrika hükümdarı gibi bulunması ve ezcümle François I.'ye re'sen elçiler göndermiş olması vaziyeti anlaşılır bir hale getirmektedir.

a) Fransa, gelecek yaz İtalya'ya yeni bir sefer açmak için hazırlanmaktadır. Barbaros, Fransızların karadan yapacakları bu harekâtı teshil için Korsika'ya saldırır, bazı İtalyan limanlarını vurur ve düşman donanmasını yakarsa muvaffakiyet temin edilecektir. Türk donanması, işe ve ikmalî için Fransız limanlarından istifade edebilecektir. Eğer İmparator'un emrindeki Cenova'nın deniz kuvvetleri imha olunursa Barbaros'un kuzey Afrika'daki durumu daha emin olur.

Bu mülâhazalar François I.'in Barbaros'a, Akdeniz'de âdeta tecavüzî bir bahrî ittifak teklif ettiğini göstermektedir.

b) La Forest, Barbaros'tan, kendisinin Tunus'tan İstanbul'a gönderilmesini rica edecektir. Bundan başka, La Forest'in Padişah nezdinde yapacağı taleplerin ifası için Barbaros'un müzaheretini istenecektir.

c) Fransa, Türklerle bir ticarî anlaşma¹⁸ arzu etmektedir. İki memleket arasındaki ticarî mübadeleler emniyet içinde cereyan etmelidir.

La Forest'in Tunus'ta Barbaros'la, muhtemelen Mart veya Nisan ayı zarfında vâki konuşmaları hakkında elde bir bilgi yoktur. Ancak sonraki hâdiseler Fransız taleplerinin Barbaros tarafından iyi telâkki edildiğini tahmin ettirici mahiyettedir.

Barbaros'un yardımı ile 1535 yılı Mayıs'da İstanbul'a geldiği anlaşılan La Forest, Padişah ve Sadriâzamı bulmak üzere hem ordugâha hareket etmiştir. Buluşma Haziran veya Temmuz ayında Tebriz'de veya Bağdat'dan bu şehre yürümekte olan Ordunun konakladığı bir başka şehirde cereyan etmiştir¹⁹.

Burada, incelediğimiz devreye ait bir çok meçhuller içinde, elimizde Fransa'nın doğu politikasını göstermesi itibarıyla, mühim bir vesika sayılması gereken, La Forest'in Türklerle yapacağı müzakerelere ait ikinci talimatını tahlil etmeliyiz²⁰.

¹⁸ Talimat metninde fransızca «trêve marchande» tâbiri vardır. O zamanki manâsı ile bunu «Ticaret Anlaşması» diye kabul etmek yerinde olur.

¹⁹ Bak: İ. H. Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II, s. 182; Keza, Charrière, *agn. esr.*, I, 284.

²⁰ La Forest'in bu ikinci talimatının lâtince yazılı metni Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinde mahfuzdur. Bak: *Turquie - Correspondances politiques*, II, s. 47-50. Bunun fransızca tercümesi için bak: Testa, *agn. esr.*, I, 29-32; keza, Charrière, *agn. esr.*, I, 258-63.

a) Siyasî noktadan bu tâlimatın hedefi tecavüzi bir ittifak teminidir. François I. şimalî İtalya'daki emellerine kavuşmak için İmparator ile yeni bir mücadeleye atılmak kararındadır. Kendisi isteyince, Türkler İmparator'a karşı denizden ve karadan harekete geçmelidir. Ancak bu harekât Macaristan üzerinden olmamalıdır. Çünkü bu istikametteki Türk ilerleyişi Alman prenslerini Charles-Quint'e yaklaştırır. Türkler, Charles-Quint'in esasen zayıf bulunduğu İtalya'da Napoli Krallığı arazisine, Sicilya veya Sardinya adasına yahut da İspanya'ya taarruz etmelidir. Sicilya ve Sardinya adalarına yapılacak çıkarma muvaffak olursa, orada Fransa'nın himayesinde kurulacak yeni idarenin başına La Forest'in Sultan Süleyman'a takdim etmeğe götürdüğü César geçirilecektir. César, Türklere haraç verecektir.

b) Fransa, İmparator ile yaptığı mücadelede mâlî bakımdan çok sarsılmıştır. Bu yeni harp için Türkler bir milyon altınlık bir para yardımında bulunurlarsa durumu düzelecektir.

c) François I.'nin gayesi Avrupa'da umumî bir barış temin etmektir. Türklerin zaferleri sayesinde bütün Hristiyan âlemi sulh ve sükûna kavuşmalıdır. Nizâmı bozan Charles-Quint'dir. Fransa'nın barış arzusuna Papalık, İngiltere, Portekiz, İskoçya Kralları ve diğer bazı prensler ile Venedik Cumhuriyeti iltihak etmektedir. Bu umumî barışa (Paix universelle) Charles-Quint'de katılabilir. Elverir ki, Fransa'nın, şimaldeki ve İtalya'daki arazi haklarını iade etsin ve Macar Kralını rahat bıraksın. Kabul etmezse barış için ona müşterek harp açmalıdır.

Görülüyor ki, Fransızlar Avrupa'da kurulmasını istedikleri barış ve nizâmın müeyyidesini Türklerde aramışlardır.

Bu tâlimatta, Barbaros Hayreddin Paşa ile temasa ait birinci tâlimattaki kadar bile, bir ticaret anlaşmasına işaret edilmemiştir. Demek ki, bir kapitülasyon muahedesi aktinin ehemmiyeti Fransızlar için zâhiri veya hiç değilse tâli idi. Türklerle askerî bir ittifak yaparak onların yardımını celbetmek gibi Hristiyan âleminde nâhoş inikâsları olacak bir hâdise, ticarî menfaatlar veya Doğuda Hristiyanlığın himayesi perdesi ile gizlemek istenilmiştir.

François I., 1535 senesine kadar Türklerle işbirliğinde nisbeten çekingen iken artık kat'i kararını vermiştir. Bu işteki muvaffakiyetinde müsbet görüşlü devlet adamı Duprat ve Büyük Elçi Forest kadar, Barbaros ile İbrahim Paşa da âmil olmuşlardır. Yu-

karıda sözü geçen tâlimatlar Duprat'ın, 1536 Kapitülasyonu ve ittifak muahedesi de İbrahim Paşa'nın son siyasî eserleri olarak tarihe geçmiştir.

La Forest, Türk Ordusu ile birlikte 1536 Ocak ayında İstanbul'a dönünce konuşmaları ilerletti ve aynı ay içinde İstanbul'a gelmiş olan Barbaros da konuşmalara katıldı. Şubatta La Forest, İbrahim Paşa ile *barış, dostluk ve ticaret muahedesi* (Kapitülasyon) akdettikten başka, ayrıca bir de gizli *tecavüzi ittifak muahedesi* imzalamıştır. Bunların mahiyeti, ehemmiyetlerine binaen, aşağıda aydınlatılmağa çalışılmıştır²¹.

1536 Kapitülasyonunun tarihteki ehemmiyeti:²² Osmanlı Devletinin teşekkülünden önce de Doğuda kapitülasyonlar mevcuttu. Türkler, bilhassa İstanbul'un fethinden sonra, mevcut sistemi idamede mahzur görmiyerek, tek taraflı hâkimiyet tasarruflarıyla (Fermanlarla) 1387 de Cenevizlilerden başlamak üzere, Hristiyanlara bir çok kapitülasyonlar bahşetmişlerdir. Bunda mahzur görülmemiştir, çünkü kapitülasyonlar onların nazarında bir *âtıfet* eseri idi, isteyince geri alınabilirdi. Türkler kendilerinden farklı yaşayış tarzına sahip hristiyanlara karşı anlayış gös-

²¹ Bu ilk kapitülasyon muahedesinin türkçe olan aslı bulunmamıştır. Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivlerindeki fransızca tercümesinin kenarında şu izahat vardır: «Bu metin, aslı türkçeden 1581 temmuzunda İstanbul'da Divân-ı Hümayûn tercümanı Müteferrika ile Fransa sefaretî tercümanı tarafından tercüme suretiyle meydana getirilmiş ve 1782 senesinde Büyük Elçi Saint-Priest tarafından Paris'e, Dışişleri Bakanlığına gönderilmiştir. Bak : *Turquie, Correspondances politiques*, II, s. 51.

Muahedenin bir diğer tercümesine Paris'te ilk defa olarak Arsenal Kütüphanesinde *Traité fait avec la Turquie* adı altında rastlanmış ve oradan tarihçiler tarafından alınıp negredilmiştir. Bu tercüme ile (ki François zamanında yapılmış olması muhtemeldir) Dışişleri Bakanlığındaki tercüme arasında fark pek azdır ve şeklidir.

Her iki metinde de Muahedeye «*Traité de paix, d'amitié et de commerce*» adı verilmiştir. Örnekleri için bak : Testa, *agn. esr.*, I, s. 15-21; Noradunghian, *Receuil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, Paris 1897, I, 83-87; Charrière, *agn. esr.*, I, 121.

²² Bu Muahedenin akdi senesi hakkında da münakaşa vardır. Tercüme edilmiş metinler üzerinde daima 1535 kaydı bulunuyor. Bunun 1536 olarak düzeltilmesi, 16 sayılı hâşiyede izah edilen sebeplere ve Kanunî Sultan Süleyman, İbrahim Paşa ve Forest'in İrakeya seferinden avdet tarihinin 8 Ocak 1536 olmasına binaen, zarurîdir. Esasen ekseri tarihçiler bu hataya işaret etmişlerdir.

termişlerdir. Diğer taraftan, ticarî hayatın, onu yürütmeye alışmış Hristiyanlarca idamesi²³de menfaatları iktizası bulunuyordu. Nihayet, bu imtiyazlar onların Hristiyanlardan «içtinap» siyasetlerinin insanî'ye yapıcı bir neticesiydi. Kaldığı Padişah, müsavv şartlarla muahede akdi için, kendisini Hristiyan devlet hükümdarları ile eşit sayamazdı. Bir lüzuma tekabül eden bu hakları bahşetmesi, üstün olma hissine daha uygun düşüyordu.

Malûm olduğu veçhile, kapitülasyonların mahzurları Osmanlı İmparatorluğu zayıflayıpta kaldırılması imkânsız taahhütler haline geldiği zaman tezahür etmiştir. Öyle ki, bunların bağımsız bir devletin hâkimiyet hakları ile telifi kabil olmayacak şekilde bir süiistimal ve tazyik yoluna sokulduğu ve milletin ekonomi hayatını zehirleyici bir hale geldiği görülecektir.

1536 da Fransızlara verilen kapitülasyonlar, ilk defa olarak mütekabiliyet esası üzerine, iki taraflı bir muahedeye istinat ve ileride başka milletlere verilecek olanlara nümune teşkil etmesi itibarıyla, büyük bir ehemmiyeti haizdir. Sanki bu muahede ile Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında bir nevi devletler hukuku te'sisi yoluna girilmiştir. Bundan önce Fransızlara Mısır'da Memlûkler tarafından verilip de, gerek 1508 de Bayezid II. 'nin bir fermanı ile tanınan ticaret hakları, gerek 1517 ve 1528 de diğer iki fermanla teyid olunan kapitülasyon hakları Fransa ile bir müzakere mevzuu olmamıştı. Bunlar Türklerin umumî siyasetleri icabı bir nevi dahilî hukuk tatbikatıydı. Halbuki 1536 muahedesini Hristiyan bir kral ilk defa olarak Padişah'la müsavi bir «taraf» muamelesi görüyordu.

Muahedenin müddeti iki hükümdarın hayatları boyuncadır. Fakat ileride bu imtiyazlar yeni muahedelerle teyid ve hatta tevsi edilecektir. Muhtevası üzerinde tarihçilerin ihtilâfa düştükleri²⁴ bu muahede ile, Fransızlar lehine ikamet, seyrisefain, ticaret ve din sarbestisi ile bazı konsolosluk hak ve imtiyazları sarahaten vazedilmiştir. Buna mukabil, Doğuda diğer Hristiyan devletler

²³ Filhakika Mourdjea - d'Ohsson, *Tableau de l'Empire Ottoman* adlı eserinde farklı bir metin veriyor. Fakat Fransa Dışişleri arşivlerindeki metin en doğrusudur, denilebilir. Bu metne, 1523 de Kaanî Sultan Süleyman'ın Mısır'daki Fransız ve Katalonyalıları daha önceki imtiyazları teyiden bahşettiği kapitülasyon haklarına ait fermanın da ekli olduğu, fakat Paris'e bunun Saint Priest tarafından gönderilmesine lüzum görülmediği, ayrı bir hâşiyeden anlaşılmaktadır.

tebeasının himayesi, Kudüs'te Hristiyanlara ait Makamat-ı mübareke'nin muhafazası ve yabancı ticaret gemilerinin Türk denizlerinde ancak Fransız bayrağı ile seyredibilmeleri mükellefiyeti gibi, Fransızlar lehine daha geniş diğer bazı hakların bu muahede ile tanındığı iddiası müsbet bir esasa dayanmamaktadır. Fi'liyat-ı bu gibi haller meydana gelmişse, mesele Fransızların, imtiyazlarını tevsi suretiyle, süiistimallerinden veya Türklerin müsamahasından doğmuştur, denilebilir. Meselâ Osmanlı İmparatorluğunun harp halinde bulunduğu diğer bazı Hristiyan devletlere mensup gemilerin Fransa himayesinde veya onun bayrağı ile seyretmeleri vakiaları gibi.

1536 Türk - Fransız tecavüzi ittifakı ve müşterek İtalya seferi teşebbüsü: İmparator Charles-Quint'e karşı İtalya üzerinde müşterek bir Türk - Fransız seferi tertibi Büyük Elçi La Forest'in aldığı tâlimat icabı olduğuna yukarıda işaret edilmişti. La Forest'in 1536 senesi başında (veya 1537 senesinde) kapitülasyon muahedesini birlikte bu seferi temin eden tecavüzi bir ittifak muahedesini imzalamış olması muhakkak gibidir. Gizliliğine büyük bir itina gösterildiği anlaşılan bu muahedenin metnine ne Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde, ne de her hangi bir eserde rastlanmamaktadır.²⁴ Fakat cereyan eden hâdiseler, ço zamandan sonra yapılan muhaberede kullanılan ittifak sözleri ve bilhassa, ileride görüleceği veçhile, 1553 ittifakının 5. maddesinde vâki sarîh atf ve bizzat Dışişleri arşivlerindeki muhtelif notlar, ister yazılı olsun, ister şifahi bir mütabakat şeklinde bulunsun, böyle bir ittifakın mevcudiyetini isbat edici mahiyettedir. Cereyan eden hâdiselerde şu emareleri görüyoruz: La Forest, Türkler nezdine bir ittifak temini için gelmiştir. Aldığı talimat metni elde ve sarîhtir. La Forest Padişah'ı Doğu seferinden bir an evvel Avrupa tarafına getirebilmek için İstanbul'da beklemeyip onun ordugâhına gitmiştir. Hattâ bu maksatla Hürrem Sultan marifetiyle entrikalar çevirdiğine dair bazı rivayetler vardır. 1536 Ocak

²⁴ Hammer, böyle bir ittifak muahedesinin mevcudiyetini tamamen reddediyor. Bak: *Mémoire*, s. 41; Flassan, *Histoire générale et raisonnée de la Diplomatie française* (I, s. 363) de ittifak muahedesini metninin kaybolduğunu, bunun 1537 de imzalandığını, mevcudiyetinin neticelerinden belli olduğunu yazıyor. Testa *agn. ess.*, I, s. 26-27 ve Charrière, *agn. ess.*, I, böyle bir ittifakın mevcudiyetine inanmaktadırlar.

ayında Kanunî Süleyman, İbrahim Paşa ve La Forest'ten başka Barbaros Hayreddin Paşa da İstanbul'a dönmüştür. La Forest ile konuşmalar hemen neticeye bağlandıktan sonra, denizden ve karadan yapılacak bu İtalya seferi için hazırlık başladı. Saniyen, La Forest'in kâtibi Marillac 7 Mayıs 1537 de İstanbul'dan Fransa'ya hareket etti. Gerçi Marillac'ın 1536 kapütilyasyon muahedesi metnini Kral'a götürdüğü kaydedilmektedir²⁵. Fakat hiç bir acelesi olmayan ve gizli de bulunmayan bu muahedenin götürülmesinden ziyade, Marillac'ın, «ittifak» hakkında sabırsızlıkla malumat bekleyen François I.'e daha ziyade bu maksatla gönderildiğine inanmak icap eder. Kaldı ki, Marillac'ın İstanbul'dan ayrılış tarihi Türklerin İtalya'ya karşı denizden ve karadan harekete geçmek için yola çıktıkları Mayıs ayına rastlaması tesadüf olmaz. Marillac'ın, bu vesile ile, bir senedir hazır bulunan kapitülasyon muahedesini de götürmesi tabiidir.

Yapılan ittifaka göre, İtalya'ya Türkler güneyden, Adriyatik üzerinden, Fransızlar da kuzeyden, Piemonte'den taarruz edeceklerdi. Blancard idaresindeki Fransız deniz kuvvetleriyle takviye olunacak Barbaros donanması, bu harekâta başlıca rolü oynayacaktı. Fransa, şimalî İtalya'yı, Türkler cenubî İtalya'yı zapt ve işgal edeceklerdi²⁶.

Filhakika Kanunî Süleyman 17 Mayıs'ta Osmanlı tarihinde Sefer-i Pulya adıyla meşhur olan sefere çıktı. Bir hafta evvel Barbaros da, yanına La Forest'i alarak, donanma ile Avlonya'ya müteveccihen, denize açıldı. Temmuz ayı içinde bütün kuvvetler Avlonya'da toplanmıştı. Hatta Barbaros İtalya sahilinde Castro ve Otrante'da köprü başı da tutmuştu. Fakat François I., kuzey İtalya'dan vâdettiği harekete geçemeyince Türk çıkarmasına girişilmemiştir. Çünkü mutabakata göre, evvelâ François I.'in kuzeyden harekete geçmesi lâzımdı. Halbuki o, 1536 da giriştiği yeni harpte

²⁵ Marillac'ın bu seyahati hakkında Dupuy taraftından negredilen Fransız devlet arşivlerinde bazı kayıtlar mevcuttur; No. 308, fol. 53.

²⁶ François I.'in 4 milyon altınlık yardım talehi hakkında Türklerin ne karar verdiklerine dair elde hiçbir kayıt mevcut değilse de bunun da tamamen veya kısmen is'af edilmiş olmasına ihtimal verilebilir.

Diğer taraftan, Türklerin zaptettikleri yerler ahalisinin, onların esiri sayılacağı, 1553 de yapılan ikinci ittifak muahedesinin 5 inci maddesinden anlaşılmaktadır.

şimalî İtalya'da Charles-Quint kuvvetleri karşısında çekilmeğe mecbur olmuştu. Saniyen, bu sırada Fransız devlet adamı Montmorency Türk ittifakı bırakılıp Charles-Quint ile barış yapılması hususunda Kral'a telkinlerde bulunuyordu. Nihayet, Papa'nın Adriyatik'teki Türk ordusundan duyduğu endişe sebebiyle, uyandırdığı ve Charles-Quint'in kamçıladığı hristiyanlık taassubu Türk ittifakına karşı nefreti artırmağa başlamış, François I.'yi de tereddüde düşürmüştü.

Karadan harekete geçmeyen Fransız Kralı, donanmasını Barbaros'un kuvvetlerine iltihak etmek üzere yollamıştı. Baron de Saint-Blancard idaresindeki bu deniz kuvvetleri 15 Ağustos 1537 de Marsilya'dan hareket ederek, 10 eylülde Korfo adası karşısında Kanunî'nin karargâhı önüne geldi. Marillac bu donanma ile geri dönüyordu. Padişah onunla birlikte Saint-Blancard'ı karargâhında kabul ederek itibar göstermiştir.

Bu arada Türk deniz ve kara kuvvetleri Adriyatik üzerinde toplanınca, Venedik endişelenmiş ve harp hazırlığına başlamıştı. François I., Venedik'i Charles-Quint'e karşı kendi tarafında tutabilmek için gerek Türkler, gerek Venedikliler nezdinde büyük bir siyasi faaliyet göstermiştir. O sırada Türk ordusu ile birlikte bulunan La Forest, Kanunî Süleyman'ı, Venedik nezdine bir elçi olarak Yunus Bey'i göndermeğe bile razı etmiştir. Fakat Venedik, Türklerden olduğu kadar, kuzey İtalya üzerindeki emelleri sebebiyle, Fransızlardan da çekinmekte idi. Binaenaleyh Charles-Quint'e yaklaştı. Yunus Bey boş döndü ve Türk-Venedik harbi kaçınılmaz bir hal aldı. Harekât 1537 yazında başlamıştır.

Ağustosta La Forest öldü²⁷. 12 Eylülde gelen Marillac, maslahatgüzar sıfatıyla, Türkler nezdinde Fransa'yı temsile başladı. 15 Eylülde Padişah'ın Korfo muhasarasını kaldırması, Marillac'ın, Fransa'dan dönerken hükümetinden aldığı tâlimat gereğince, Venedik lehindeki temasları ile alakadar gibi görünmektedir. Marillac, İstanbul'a dönüşünde Padişah'a refakat etmiş, Blancard ise Barbaros'un kuvvetleriyle birlikte, Türk-Venedik deniz harp-

²⁷ Forest'in Büyük Elçiliği zamanından elde kalan tek yazı, 18 Temmuz 1587 de Avlonya'dan Fransa'na Venedik Büyük Elçisine yolladığı mektuptur. Bunda, La Forest, Padişah'ın karargâhını, kendi siyasi faaliyetini ve bilhassa Türk-Venedik uzlaşması yolundaki gayretlerini anlatıyor. Bak: Paris'te Bibliothèque Nationale'de, Fond. français, 17857, fol. 30-35.

lerine müdahaleden kaçınarak, Adalar denizine ve sonra İstanbul'a gelmiştir. Fransız donanması kışı Türkiye'de geçirip, 6 Nisan 1538 de İstanbul'dan hareketle haziranda Marsilya'ya dönmüştür²⁸.

Türkler bu sırada Avusturya'ya ve Venedik'e karşı muvaffakiyetli çarpışmalarına devam etmişlerdir. Papa, Türklere karşı François I. ile Charles-Quint'i barıştırmaya ve bir hristiyan cephesi kurmağa gayret etmiş ve bu gayret, Montmorency'nin de tesiriyle, 1538 Nice mütarekesine müncer olmuştur.

François I.'nin Charles-Quint ile Nice uzlaşması ve Rinçon'un üçüncü elçiliği: 1538 baharında Rinçon devamlı elçi olarak tekrar İstanbul'a yollandığı anda henüz Nice Mütarekesi imzalanmamıştı. Rinçon'a verilen vazife, 1537 de neticesiz kalan müşterek harekât tasavvuru sebebiyle Türklere hasıl olan inkisarı unutturmak, devam etmekte olan Türk-Venedik harbine son verecek bir barış tavassutunda bulunmak ve İmparatora karşı Türklere istikbale ait yeni bir teminat almaktır.

Rinçon 1538 haziranında İstanbul'a gelmiş. Marillac onunla iki ay kadar beraber kaldıktan sonra geri dönmüştür²⁹. Nice mütarekesi de haziranda yapılmıştır. Bununla François I., Savoys Dükalığını elde etmiş ve Türk ittifakından ayrılmak taahhüdüne girmişti. Keyfiyeti ancak Ekim ayında öğrenen Rinçon'un İstanbul'daki durumu güçleşti³⁰. İtalya harekâtını sözünü tutmayarak neticesiz bırakan François I., bu defa bir de Charles-Quint ile anlaşınca Kanunî Sultan Süleyman ve Osmanlı ricâli de çok kızdılar. Fakat bu hiddet Fransa ile ittifakı bozacak dereceye varmadı.

²⁸ Tarihte Türk-Fransız donanmalarının ilk birleşmesine fırsat veren Saint-Blancard'ın bu deniz seyahati hakkında güzel bir eser yazılmıştır. Bak: Jehan de Véga, *Journal de la croisière du Baron de Saint-Blancard*. Bunun tam metni Charrière'in aynı eserinde de yayımlanmıştır: (I, s. 340-352 ve 371-388).

Véga, Kral François I. tarafından betahsis bir seyahatnâme yazmak üzere, Blancard donanması ile yola çıkarılmıştı. Eserinde, Doğudaki âdetleri, Türklerin hayatını hoş bir ifade ile anlatmaktadır.

²⁹ Marillac, Rinçon gelinceye kadar İstanbul'da Türkler nazarında itibarsız bir mümessil mevkiine düşmüştü ve parasız kalmıştı. Onun bu hayatına ait elde yegâne vesika 4 Mart 1538 tarihinde Chancelier Antoine Dubourg'a yazdığı mektup metnidir, bak: Paris'te *Archives nationales*, J. 965, 118.

³⁰ Rinçon'un 1538 ve 1539 da Montmorency'se ve François I.'e yazdığı mektupların öraeği için bak: Ribier, *Lettres et Mémoires d'Etat*, I, s. 237-238 ve 419-421; keza, Testa, *agn. esr.*, I, 32-34.

François I., bir müddet sonra, Türk - Avusturya barışı için dahi, gene Rinçon vasıtasıyla bir tavassutta bulundu. Charles-Quint, Türk-Venedik barışına mani olamamıştı. Çünkü Türkler karşısında yalnızdı, ordusu sarsılmış bir halde idi ve sulha ihtiyacı vardı. Bunu temin için eski düşmanı François I.'den tavassutta bulunmasını istemişti. Padişah, teklifi birden reddetmemiş ve François I.'e yazdığı Mayıs 1539 tarihli bir mektupta³¹, Charles-Quint'in Fransa'nın arazi isteklerini tamamen tatmin etmesi şartıyla barış yapacağını bildirmişti. Padişah'ın, Fransa menfaatını François I.'den daha fazla düşünüyormuş gibi görünen bu ifadesini daha ziyade Avusturya ile barış yapmamak üzere vesile için kullandığını kabul etmek yerinde olur. François I.'nin tavassutu netice vermeyince Charles-Quint bunu - haksız olarak - Fransızların iki yüzlülüğüne atfetmişti.

Rinçon, Türk - Venedik barışını 1540 senesinde temine muvaffak olmuştur. Artık Fransa, Venedik devletini Türklere karşı koruma politikası takip ederek onu kendisine bağlamıştı. Aynı sene Türk - Avusturya harbi Macaristan işleri sebebiyle tazelenmiş ve François I.'in de Charles-Quint ile arası yeniden açılmaya başladı. Rinçon bu sefer Kanunî Sultan Süleyman'dan, İmparator'a karşı yeni bir sefer tertibi vâdini almağa muvaffak oldu. Padişah, kendisinden, keyfiyeti François I.'e bildirmek üzere hareketini ve onun cevabını getirmesini rica etti. Rinçon 1541 de Fransa'ya gelmişti. Yeni tâlimatla İstanbul'a dönerken yolda İmparatorun adamları tarafından öldürüldü. Charles-Quint, Rinçon'un hânil olduğu ihanet vesikalarını hristiyan âleme ilân etmek ve François I.'in itibarını düşürmek üzere bu cürmü tertip etmişti. Fakat Rinçon öldürüldüğü anda vesikalar üzerinde olmadığından maksadına erememiştir. Hâdis Charles-Quint ile arası esasen açılmakta olan François I.'i resmen harp ilânına sevketti.

Kanunî Süleyman ise, François I.'in cevabını beklemeden yeni bir Orta Avrupa seferine çıktı.

³¹ Kanunî'nin bu mektubunun metni için bak: Charrière, *agn. esr.*, I, 408. Mektupta Padişah, François I. için «Hristiyanların en yüksek hükümdarı ve «Hristiyanlarla yapılan bütün anlaşmaların uzlaştırıcısı» sözlerini sarfetmesi zikre şâyandır. Maalesef bu mektubun türkçe aslı Fransa Dışişleri arşivlerinde mevcut değildir.

Paulin'in elçiliği (1541-1543) ve Nice'e karşı Türk - Fransız donanmalarının müşterek harekâtı (1543): Rinçon'un vazifesi, Paulin de la Garde adında yeni bir elçiye verilmişti. Paulin, Rinçon'un ölümünden bir ay sonra Kanunî Sultan Süleyman'ı Budin'de bulmuştu. Rinçon'un katli haberini ondan öğrenen Kanunî son derece hiddetlenmişti. François I.'in yeni elçiye verdiği tâlimat, Türkleri Fransa için en elverişli istikamette harekete geçirmektir. Kanunî Süleyman, Almanya'ya yürümek istiyordu. François I. ise, gerek Alman protestan prenslerini İmparatora yaklaştırmamak, gerek İtalya'daki emellerini tahakkuk ettirmek için, Türkleri gene İtalya'ya sevk etmek istiyordu. Herhalde, Paulin, Kanunî'den Türk donanmasının Fransa'ya yollanması vâdini almağa muvaffak oldu. Padişah bu vâdini, 1543 Temmuzunda yazdığı bir mektupla François I.'e bildirirken, «... Kapudan Paşam Hayreddin'e senin tâlimâtına göre hareket etmesini ve düşmanın imhası için yapacağın teşebbüslerini tertip etmesini emrettim» şeklinde sarih teminat vermiştir³².

Filhakika Barbaros, Paulin'i de beraberine alarak, 1543 baharında yüz kûsur parça gemiden mürekkep donanması ile İstanbul'dan denize açılmıştır. Bu kuvvetler Napoli civarında, Cezayir'den gelen diğer bir Türk donanması ile takviye edilmiş ve Temmuzda Barbaros'un kuvvetleri Marsilya'ya varmıştı. Burada Fransız donanması kumandanı Duc d'Enghien, Türklere parlak bir merasim tertip etti. Fakat Fransızların önceden hazırlanmış bir muharebe plânı yoktu. Müşterek bir hareket için boş yere vakit kaybedilmekteydi. Paulin, Barbaros ile François I. ve Fransız amirali arasında nâhoş bir anlaşmazlığı bertaraf etmek için büyük bir siyasi faaliyet sarfetmişti. Nihayet İmparator'a tâbi Savoie Dükalığı'na âit Nice sahil şehrine müşterek bir taarruza karar verilmiştir.

Barbaros'un başkumandanlığı altında, denizden yapılan bu taarruz neticesinde, 20 Ağustosunda Nice şehri teslim olmuşsa da şehre hâkim bir kalenin muhasarası uzamıştır. Tarihte Türk - Fransız kuvvetlerinin fiilen ilk müşterek harekâtını teşkil eden bu çikarmada Barbaros Hayreddin Paşa, Fransızların tertipsizlik ve disiplinsizliklerinden çok şikâyet etmiştir. Hatta Nice'de kara muhare-

³² Bu mektubun Türkçe aslı bulunamamıştır. Fransızcaya tercümesi için bak: Testa, *agn. esr.*, I, 87.

beleri yapılırken beklenmeyen bir anda, kendisinden barut isteyen Duc d'Enghien'e Barbaros, «Ne güzel muharipler. Gemilerini şarap fiçileri ile doldurup baruttan başka bir şey unutmuyorlar» demiş ve yanındaki Fransız Elçisi Paulin'e de, «İstanbul'da iken devletin büyük miyasta hazırlandığını söylediğin zaman benimle eğleniyormuydun?» şeklinde çok acı sözler söylemiştir³³. Barbaros'un Fransızlara değer vermediğine dair Fransa'da mevcut bazı vesikalar da, onun bu müşterek harekâtın ne kadar müsteki olduğunu gösterecek mahiyettedir.

Esasen Eylülde muharebeye son verilmiştir. İmparator'un denizden ve karadan yolladığı kuvvetler karşısında Nice terk edilmiş, fakat François I., Barbaros'un donanmasını düşmanlarına karşı Akdeniz'de bir tehdit vasıtası olarak elde tutmak istemiştir. Gene Paulin'in oynadığı siyasi rol sayesinde Türk donanmasının bir müddet elde tutulması temin edilmiş, Toulon limanının Barbaros'un emrine verilmesine dair bir mukavele imzalanmıştır³⁴. Mühim bir Fransız limanının, müttefik de olsa, başka dinde bir milletin donanması emrine verilmesindeki cesaret düşünülürse, Türk kuvvetlerinin Fransızlar için ne büyük bir destek olduğu kolayca anlaşılır.

Toulon altı ay kadar Türk donanma ve idaresi altında kaldı. 1544 senesinde François I., İmparator'la yeniden barış yaptığı için yeni bir deniz seferine de hacet kalmamıştı. Fransa'nın dostu olduğunu müteaddit defalar gösteren büyük Türk denizcisi Barbaros da 1546 da hayata gözlerini yumdu.

Montluc'un Büyük Elçiliği ve Fransa'nın Türk - Avusturya barışına tavassutu (1545): François I., 1544 de Charles-Quint ile yeniden barış yaptığı sırada Türkler orta Avrupa'da Avusturya'ya darbeler indirmeğe devam ediyordu. İmparator, Türklerle de barış temin edilmesi arzusunda idi ve bunun için François I.'in tavassutunu talep ediyordu. François I. her iki taraf nezdinde prestijini arttıracak böyle bir tavassut teklifini memnuniyetle kabul etmiş ve bu maksatla, yukarıda görüldüğü

³³ Bak: Prof. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 370.

³⁴ Toulon limanının Barbaros'a emanet edilmesine ait olup, «Actes relatifs au séjour de la Flotte turque en Provence» denilen bu anlaşmalar 16 Eylül 1543 de imzalanmıştır. Metni için bak: Charrière, *agn. esr.*, I, 567 v.d.

vechile, 1536 da Türklerle bazı siyasî temaslarda bulunan Jean Montluc'ü, Büyük Elçi sıfatıyla, Osmanlı Padişahı'nın nezdine yollamağa karar vermiştir.

Montluc 1545 senesinde İstanbul'a gelip Avusturya Büyük Elçisinin Türklerle yaptığı barış görüşmelerine tavassut etti. Fakat 1546 senesinden itibaren François I.'in İmparator'la tekrar arası açılınca, Montluc'ün İstanbul'da tamamen makûs bir hareket tarzı takip etmesi icap etmiştir. Bu işin zorluğu, bir müddetten beri Türklerin doğrudan doğruya Avusturya Büyük Elçisi ile müzakere etmekte olması sebebiyle daha da artmıştır.

D'Aramon'un Büyük Elçiliği ve François I.'nin Türk-Avusturya barış konuşmalarını bozma gayreti (1547): Görülüyor ki, Fransa kralının politikası bir kere daha tersine dönmüştür. Artık yeni bir Türk yardımına ihtiyacı vardı. Padişah, Avusturya'ya yeniden harp açsa Fransa'nın yükü hafifliyecekti. Fakat hiç değilse ve her şeyden evvel, Türk - Avusturya barış konuşmaları çıkmaza girmeliydi. Bu nazik siyasî vazife Gabriel d'Aramon adında kuvvetli bir diplomata tevdi edildi.³⁶

D'Aramon 1547 senesi baharında Türklerle temasa başladı. Fakat bütün gayretine rağmen Türk - Avusturya barışına mani olamadı. Kanunî Süleyman, 1547 Mayıs'ında François I.'e bu hususta bir mektup yazarak, d'Aramon'un geldiği sırada yeni bir sefer açmak için mevsimin geçmiş olduğunu, maamafih Macaristan'da ehemmiyetli Türk kuvvetleri bulunduğunu, Akdeniz'e donanma çıkarıldığını ve Fransa ile ittifakına, mazide olduğu gibi, daima sadık kalacağını ifade etti³⁶. Padişah'ın mektubu Fransa'ya varmadan François I. ölmüş, diğer taraftan Türk - Avusturya barışı 19 Haziran 1547 de imzalanmıştır.³⁷

³⁶ D'Aramon'a bu siyasî vazifesinden başka, Doğuda ilmi araştırmaları idare etmek işi de verilmiş ve bu maksatla kendisine iki de âlim terfîk olunmuştur. D'Aramon hem siyasî, hem ilmi vazife alan ilk Fransız Büyük Elçisidir. Bu elçinin Osmanlı ülkesinde seyahati için şu eser mühim bir kaynak teşkil eder: Jean Chesneau, *Le voyage de Monsieur d'Aramon* (publié et annoté par M. Ch. Schefer) Paris, 1887.

³⁶ Kanunî Sultan Süleyman'ın bu mektubunun ancak fransızca tercümesi bulunabilmiştir. Bak : Testa, *agn. esr.*, I, 40-41.

³⁷ Türk - Avusturya barış konuşmaları hakkında D'Aramon'un 4 Mayıs 1547 de Edirne'den François I.'e yolladığı mektubun metni için bak : Testa, *agn. esr.*, I, 37-39. Muahedenin Türkçe metni için, Feridun Bey, *Münşeat*, I, 341.

François I. nin ölümünden sonra Türk-Fransız ittifakının devamı (1547-1560): François I.'nin, doğudan yardım temini yolundaki politikası, oğlu Henri II. zamanında (1547-1559) devam etmiştir. Gerçi yorgun ve hasta bir hale gelen İmparator Charles-Quint 1556 da taht ve saltanattan feragat etmiş, fakat Alman imparatorluğunu elde eden kardeşi Ferdinand ile İspanya ve İtalya'ya sahip olan oğlu Philippe II., İngiltere'nin de işbirliği ile, 1559 da Cateau Cambresis barışında Henri'nin, Fransa'nın millî bütünlüğü mükabilinde, İtalya'daki emellerinden kat'i olarak vazgeçmesine kadar, Fransa'yı sıkıştırmağa devam etmişlerdi. Artık Fransa dışarıdan gelen kuvvetlerle parçalanma tehlikesini atlattır. Buna mukabil Fransa 1559 senesinden itibaren asrın sonlarına kadar dahilde bir sarsıntı geçirmiş, katolik - protestan mücadelesine sahne teşkil etmiştir. Bu yeni devrede Türklerle işbirliği ihtiyacı daha mahdut kalmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman, Henri II. den sonra Fransa Kralı olan François II. (1559 - 60) ve kısmen Charles IX. (1560 - 1574) zamanında yaşamış, uzun ve şerefli saltanatı 1566 da ölümü ile sona ermiştir.

Türk-Fransız işbirliğinin 1560 yılına kadar devam eden bu ilk ve hareketli devresinin son hâdiselerini kısaca gözden geçirelim :

François I.'in ölümü iki tarafın münasebetlerine kısa bir kararsızlık getirdi. Bu tereddüt anından sonra, yeni Kral Henri II., Fransa'nın Avrupa'da devam etmekte olan müşkil durumunu görerek, selefinin doğu politikasını takip etmekte gecikmedi. Kendisinin ilk teşebbüsü, 1547 haziranında imzalanan, fakat Padişah tarafından henüz tasdik edilmemiş bulunan Türk-Avusturya barış muahedesini bozma gayreti oldu. Bu maksatla 1547 senesi sonlarında Huyson'u İstanbul'a yolladı. Bu elçi geç kalmıştı. Çünkü muahede Eylül (veya ekim) de tasdik edilmişti. Osmanlı hükümdarı doğu istikametinde yeni bir sefer tertip etmiş bulunmaktaydı. Huyson, biri Padişah'a, diğeri Türkler nezdinde Büyük elçi sıfatıyla kalmakta devam eden D'Aramon'a iki mektup getirdi³⁸. D'Aramon aldığı talimat gereğince, hiç değilse Padişah ile teması kaybetmemek için, Türk ordusu ile birlikte 1548 baharında ikinci İran seferine çıkmıştır. Aynı ordu ile 1549 senesi sonlarında

³⁸ Huyson'un aldığı talimat metni ve getirdiği mektuplar hakkında bak : Charrière, *agn. esr.*, II, 30-32.

İstanbul'a dönen D'Aramon, 1551 de yeni tâlimat almak üzere, Fransa'ya çağırılmıştır.

Fransa gene sıkışık durumdadır. İmparator ile harp 1552 de tazelenmiştir. Alman prensleriyle 1551 de Feriedwald muahedesi-ni yapıp kuzey Fransa'da durumunu kuvvetlendiren Henri II., 1559 senesine kadar devam edecek olan bu yeni mücadele esnasında Akdeniz ve İtalya üzerinde tekrar Türk yardımı temini zarure-tindeydi. Bu itibarla D'Aramon'a yeni vazifeler tevdi etmiştir. Büyük Elçi, Türk donanmasına mensup gemilerle aynı sene İstanbul'a döndü.

D'Aramon'un bu devrede Türkler nezdinde gayet müsmir fa-liyeti Fransa'ya bir çok menfaatlar temin etmiştir³⁹. Türk deniz kuvvetlerinin Akdeniz'de İmparator'un kuvvetlerine indirdiği dar-beler Fransa için büyük bir huzur sebebi olmuştur. Fakat siyasî tarih bakımından en mühim hâdiseyi 1 Şubat 1553 tarihinde yeni bir Türk - Fransız tecavüzî ittifak muahedesinin akti teşkil eder. D'Aramon'un Sadrîâzam Rüstem Paşa ile imzaladığı bu muahedenin lâtince ve fransızca metinleri elimizdedir⁴⁰. İmparator'a karşı mücadeleye atılıp Fransa'ya taraftar bir politika güden Sa-lerno prensi Ferdinand Sanseverin, ittifak muahedesinin müzake-resinde ve akdinde mutavassıt sıfatıyla mühim bir rol oynamış-tır. Ferdinand, böylece, İtalya'ya karşı girişilecek yeni nüşterek harekâtı teshil ve kendi emellerinin tahakkukuna çalışmıştır.

Muahedenin hükümlerine göre, Fransa Kralı Henri II. Türk donanmasının iki seneden beri Toskana denizinde vâki yardımla-rına karşılık, Türklere 300.000 altın nakdî tazminat verecek ve bunun tediyesine kadar Fransız donanması Kapudan-ı Deryanın emrinde "rehin," kalacaktı (Madde 1). Kral bu taahhüdünü yeri-ne getirince 60 harp ve 25 korsan gemilik Türk donanması

³⁹ Bu meyanda, 1551 de Türklerin zaptettiği Trablus'da esir düşen fransız şövalyelerinin kurtarılmasını, Cezayir işleri hakkında Fransa'ya elveren bazı emirler çıkarılmasını ve hattâ 1552 de Padişah'tan Alman prenslerine bir nâme-i hümayûn yollanarak, Kral lehinde siyasî bir müzaheret temini zikre şâyandır. Bu nâme-i hümayûnun metni için bak: *Feridan Bey münşeati*, II, s. 413'den naklen İ. H. Uzunçargılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 500.

⁴⁰ 1558 ittifak muahedesinin türkçesi bulunamamıştır. Fransa Dışişleri Ba-kanlığı arşivlerinde ancak fransızca metni vardır. Bk.: *Turquie Corr. politiques, supplément*, I, s. 83. Muahedenin lâtince metni için bak: Lünig, *Codex Germa-nioe diplomaticus*, I, s. 613. Fransızca metin için, Testa, *agn. esr.*, I, s. 48-45.

1 Mayıs 1553 den itibaren dört ay müddetle Akdeniz'de Fransa'ya yardımda bulunacaktır (Md. 2). Bu yardım batı Akdeniz'de kullanı-lırsa Kral, Türklere munzam 150.000 altın tediye edecektir (Md. 3). Zaptedilen düşman gemileri tamamen Türklerin olacaktır (Md. 4). Türklerin fethettikleri yerler, 1536 ittifakında olduğu vechile, on-ların emrinde bulunacak, halkı esirleri sayılacak, fakat bu yer-ler, her türlü mal ve eşyaları ile Fransa kralının mülkiyetine geçecektir (Md. 5, 6 ve 7). Eğer Salerno Prensi'nin vâid ve müza-hereti üzerine, İtalya'nın Puglia şehirlerinden biri Türkler tara-fından zapt ve ilhak edilirse, Padişah, Fransa kralına mevzuba-his 300.000 altını iade edecekti (Md. 8). Padişah, İmparatora karşı mücadelesinde her şeyini feda etmek mecburiyetinde kalan Salerno Prensi'ne 30 harp gemisi ile 30.000 altın para yardımın-da bulunacaktı (Md. 9 ve son).

Dikkat edilirse, muahede hükümleri Türkler bakımından da-ha sağlam esaslara dayanmaktadır. Böylelikle 1537 İtalya ve 1543 Nice çıkarmalarındaki anlaşmazlık bertaraf edilmek istenmiş, Fran-sa kralı oldukça ağır taahhütler altına sokulmuştur. Padişah artık yardımlarına karşı bir tâviz veya hiç değilse bir teminat ara-maktadır. Diğer taraftan, 8. madde ile İtalya'nın, doğu sahilin-de Türkler için bir köprü başı tesisine ne kadar ehemmiyet ver-diği tezahür etmektedir.

Bu ittifakın mevkii fiile konmasına gelince: 1553 Ağustosun-da başlayan müşterek deniz harekâtında Baron de la Garde em-rindeki Fransız donanması Turgud Reis kuvvetlerine iltihak et-miştir. Kalabra ve Sicilya'ya yapılan baskınlardan sonra, İmpa-ratorun müttefiki Cenevizlilere ait Korsika adasına çıkarma ya-pılmış, merkezî Bastia zaptedilmiştir. Fakat çok geçmeden muahedenin 5, 6 ve 7 inci maddeleri tatbikatından, yâni alınan esir ve ganimetler meselesinden Fransızlarla ihtilâf çıkmıştır. Turgud Re-is ahdi hükümlere harfiyen riayet edilmesini istemiş, iş çıkmaza girince iki donanma ayrılmış, Korsika tahliye olunmuştur. Böyle-ce 1543 Nice müşterek harekâtındaki nâhoş akıbet tekrerrür etmiştir⁴¹.

⁴¹ Bu deniz harekâtı hakkında La Garde'in Henri II.'ye verdiği muhtıradâ bir kısım malûmat vardır. Bak: Ribier, *agn. esr.*, II, De la descente de l'armée des Turcs en la Pouille, Calabre et Sicile, de ses progrès en cette côte, parti-culièrement en l'île de Corse.

Fakat bununla da Türk - Fransız dostluğu sarsılmadı. Fransız diplomasisi tekrar harekete geçti. D'Aramon'u, gene Büyük Elçi sıfatıyla, 1553 de Codignac, onu da 1557 de La Vigne tâkip etti. Bu arada fevkalâde vazifelerle daha bir çok siyasî mümessiller yollandı. Türklerden yeni vâidler alındı, yeni yardımlar elde edildi.⁴² Böylece Fransa, düşmanları ile kat'i sulh yaptığı 1559 senesine kadar Türk kuvveti ile Avrupa'da müvazene teminine devam eyledi. 1559 dan sonra ise, böyle bir yardıma ihtiyacı kalmıyan Fransa, kurulan ve an'anevî bir hale gelecek olan Türk dostluğundan daha ziyade ticarî menfaatlar elde etme yolunu tutmuştur.

Türk - Fransız İttifakının mahiyetindeki hususiyetler: 1525 senesinden itibaren Türk - Fransız yaklaşması, dostluğu ve ittifakı üzerinde, yukarıda temas edilen hâdiselerin ışığı altında, şu neticelere varılabilir:

a) İki tarafın yaklaşması «jeopolitik» bir ihtiyaçtan doğmuştur. Avrupa üzerinde, hegemonya kurmak yoluna giren Avusturya hânedanı vârislerinden Roma-Germen (veya Alman) İmparatoru Charles-Quint'e karşı batıdaki Fransa ile doğudaki Türk devletinin siyasî menfaatları müşterektir. XVI. asırda Avrupa müvazenesi bu sayede temin edilebilecektir.

⁴² 1547 - 1560 devresinde Türk - Fransız siyasî münasebetlerine ait başlıca Fransızca metinler şunlardır:

Kral Henri II.'nin Kanunî Süleyman'a 6 Haziran 1548 tarihli mektubu. Kral'ın Büyük Elçi D'Aramon'a 15 Aralık 1548 tarihli mektubu. D'Aramon'un Kral'a sunduğu 7 Nisan 1551 tarihli raporu. Kral'ın D'Aramon'a verdiği 17 Haziran 1551 tarihli tâlimatı. Kral'ın Kanunî'ye 28 Kasım 1552 tarihli mektubu. (Yeni Büyük Elçi Codignac'ın getirip Padişah'a Halep'de verdiği bu mektuba Kanunî'nin cevabının, *Feridan Bey Münşeatı* II. s. 404 den naklen, İ. H. Uzunoğlu'nun adı geçen eserinin 501 inci sahifesinde bir hulâsası vardır). D'Aramon'un Krala yolladığı 20 Ocak ve 18 Mayıs 1558 tarihli raporları. Kral'ın D'Aramon'a 16 Temmuz 1558 tarihli mektubu. Büyük Elçi Codignac'ın Krala 20 Mayıs 1555 tarihli raporu. Kral'ın Kanunî Süleyman'a 8 Temmuz/ve 22 Ekim 1555 tarihli mektupları. Kral'ın Büyük Elçi La Vigne'e verdiği 18 Kasım 1566 tarihli tâlimatı. La Vigne'in Krala 28 Aralık 1557 ve 24 Mayıs 1558 tarihli raporları. Kral'ın La Vigne'e 24 Ağustos 1558 tarihli mektubu. Kanunî Süleyman'ın Krala 17 Haziran 1559 tarihli mektubu. La Vigne'in Kral'a 21 Haziran 1559 tarihli raporu. Bu metinler için bak: Testa, *agn. esr.*, I, 42 89; Charrière, *agn. esr.*, c. II.

Ancak bu noktada şu tefriki yapmalıdır: Fransız Kralı, İmparator'a karşı, mümkün olursa, hristiyan devletlerle ittifaklar yaparak müvazene teşisi yolunu tercih etmiştir. Nitekim, 1522-1525 devresinde Elçi Rinçon marifetiyle doğuda Polonya, Transilvanya ve Macaristan'da bir destek aramış, fakat beklediği neticeyi elde edememiştir. Keza 1531 de François I., protestan Alman prensleriyle anlaşırken, onları siyanet için Kanunî Süleyman nezdine bir elçi gönderip Padişah'ı Almanya seferinden vazgeçirmek istemiştir. Hattâ daha elçisinden cevap almadan İngiltere kralı Henry VIII. ile 1532 ekiminde bir ittifak akd ederek Türklerle karşı bâzı taahhütlere girmeye kabul etmiştir. Maksadı, bütün bu anlaşmaların kendisini korumağa kâfi gelmediğine katiyetle inandıktan sonra Türkleri aramaktır.

b) Kuvvetler müvazenesi ihtiyacı tek taraflıdır. Fransa, Alman İmparatoru karşısında zayıftır. Mağlup olmaktadır. Müvazeneyi temin edecek kuvvette Türklerden başka bir millet olmadığı anlaşılmıştır. Buna mukabil, Fransa'nın işbirliği olmasa dahi Türkler bu asırda orta Avrupa'da «tecavüzî» durumdadırlar. Teşebbüs onların elindedir. Fransa'nın İmparator ile mücadelesi Türkler için ancak hafifletici mahiyet taşımaktadır.

c) Türk-Fransız dostluğu teşebbüsü Fransızlardan gelmiştir. François I.'in kiralığı zamanında Kanunî nezdine 15 kadar Fransız elçisi gönderilmesine mukabil, Fransaya-Barbaros'un sefaret heyetleri hariç-hiç bir Türk sefiri gitmemiş olması tesadüfi değildir. Türkler ihtiyaç hasıl oldukça hristiyan devletler nezdine pek alâ geçici görevlerle sefirler yollamışlardı. Fransa ile ihtilâflı meseleler zuhur etmemiş ve bir Fransız yardımına ihtiyaç hasıl olmamıştır. Buna mukabil François I., Kanunî Sultan Süleyman'a yazdığı mektupları veya yolladığı elçileriyle daima askerî, malî veya siyasî yardım taleplerinde bulunmuştur.

d) Dostluktan bu devrede istifade eden devlet sadece Fransa'dır. Hristiyan «préjugé» lerinden kendisini kurtarabilmiş Fransız tarihçilerinin de teyid ettiği vechile, Fransa'yı parçalanmaktan kurtaran, onun millî tarihinin kâbuslu bir devresini bertaraf eden Türklerdir. Fransa'nın bu istifadesi, âdeta mükâfat olarak, kapitülasyonlar sahasında istisnai bir şumûl kesbetmiştir.

e) Dostluk ve ittifakın iki tarafca telekkisi çok farklıdır. Türkler bu ittifakın mevcudiyetini hiç bir zaman islâmiyete ay-

kırı bulmamışlardır. Türk efkârı bu yaklaşmayı tel'in etmemiştir. Fakat «Très-Chrétien» Fransız kralı, Türklerle münasebetlerini daima kendi milletinden ve hristiyan âleminden saklamağa çalışmıştır. Mesele saklanmaz hale gelince de, ittifakın meşruiyetini isbat için büyük bir siyasî faaliyet sarfederek, mesuliyetini Charles-Quint'e yüklemiştir.

Her halde, Fransızlar, Türklerle temaslarını âzami derecede gizli tutmağa çalışmışlardır. Bu devreye âit bir çok vesikaların yok oluşu - Türklerden gayri devlet adamları ile vâki muhabere vesikaları ile tezat teşkil ettiğinden - aynı sebeple izah olunabilir. Bizzat François I.'in 1525 den önce Türklere duyduğu nefret ve bir Haçlı Seferi tasarısı hatırlanırsa, 1525 den sonra «denize düşen yılanın sarılır» kanaatı ile Türklerden yardım talebinin ehemmiyeti anlaşılır. Bu devrede, Türk ittifakını zarurî ve meşru gören mahdut Fransız devlet adamlarından Blaise de Montluc'un⁴³ «suç» unu affettirmek için hâtıratında «Dieu me le pardonnerait» diye Allaha sığınması zikre şayandır.

François I.'in Türk dostluğunu tevîl için giriştiği vâsi diplomasi faaliyetine⁴⁴ mukabil, Charles-Quint de Fransız Kralının bu «günah»ını istismar yolunda elinden geleni yapmıştır. Gerçi François I.'den önce Avrupa'da hristiyan hükümdarların müslüman

⁴³ Bak: *Commentaire et lettres de Blaise de Montluc*. Bunun metni Société de l'histoire de France mecmuasının 1865 yılına ait sayısında aynen iktibas edilmiştir (s. 142-163).

⁴⁴ François I.'in bu diplomasi faaliyetine bir kaç misâl verelim:

a) François I.'in Papalık nezdindeki elçisi Mâcon Eveki 1586 Türk-Fransız muahedesinin mânasını Papa'ya izaha memur edilmiştir. Elçi bu yaklaşmanın meşruiyetini İmparatora yüklemektedir. Bak: Elçinin Montmorency'e yazdığı 9 Şubat 1587 tarihli mektubun metni: Paris'te Bibliothèque Nationale, Fond Français, 3053.

b) Bizzat François I., Alman prenslerine 22 Ocak 1537 tarihli bir mektupla aynı anlaşmanın mahiyetini anlatmağa çalışıyor.

c) 1548 senesinde Venedik'te toplanan bir ruhban kongresinde François I., Türk ittifakını meşru gösterebilmek için yolladığı mümessiline, çok zaman tezatlara düşen, uzun bir tebliğ okutuyor. Bak: *Commentaires et lettres de Blaise de Montluc*, aynı yer.

d) François I. 1543 senesi başında Nuremberg Diyet Meclisinde Alman Prenslerine tebliğ ettiği bir muhturada, Türklerle işbirliğini kısmen inkâr, kısmen tevîl ediyor: Testa, *agn. ess.*, I. 84-85. François I., aynı sene yardımına çağırıldığı Barbaros donanmasının durumunu da aynı Diyet'e Elçisi vasıtasıyla izah ederken, Barbaros'un kendi düşmanı Doria için geldiği, onu geri yollamak imkânı olmadığı ve onun yaptığı tazyik üzerine Nic'e taarruz edildiği yalanını söylemiştir.

devletlerle temas ve ittifak araştırmaları görülmemiş değildi. Fakat XVI. asırda hristiyan Avrupa'yı dehşet içine sokan Türk ilerleyişi, Charles-Quint'in propagandasını müessir kılmıştır. Diğer taraftan Papa da Türk-Fransız ittifakının daimî aleyhtarı olmuş ve bu hususta yapılan münakaşa ve siyasî müzakerelerde ehemmiyetli bir rol oynamıştır.

Görülüyor ki, o devirde Batıdaki din taassubu ile Türklerin müsamahakârlığı ve anlayışı büyük bir tezat teşkil etmektedir.

f) İttifaka sadakat da tek taraflı kalmıştır. Fransa'nın 1537 müşterek İtalya seferinde olduğu gibi, sözünü tutmadığı zamanlar çoktur. Bunun diğer açık misali, Avusturya'ya karşı Türkleri harbe teşvik eden François I.'in 1538 Nice mütarekesi ile birden bire ve Türklerle haber vermeksizin müşterek düşmanla anlaşmasıdır. Fransızlar bazan daha da ileri giderek, Türkler aleyhine İngiltere kralına, Alman prenslerine ve hatta Avusturya'ya karşı taahhütlere girmeğe razı olacaklarsa da, fiili bir harekette bulunmamaları bu taahhütlerin maddi veya manevi tazyikler müvacehesinde olduğunu gösterecektir. François I.'in bu arada Kanunî Sultan Süleyman nezdinde, Venedik ve hattâ Avusturya lehinde sulh tavassutlarına girişmesi de şayanı dikkattir.

Fransa'nın, siyasî icaplarla hristiyanlık taassubunun telifi zorluğundan doğan bu istikrarsız hareketlerine mukabil, Türklerin ona karşı takındıkları dostane tavırdan inhiraf göstermedikleri bütün batılı tarihçiler tarafından kabul edilmektedir⁴⁵. Fransızlar sözlerini tutmayınca Türk devlet adamları gerçi kırılmış veya hiddet göstermişlerse de aradaki köprüleri hiç bir zaman atmamışlardır. Bilâkis yeni Fransız elçileri bu köprüden yeni vâidlerle geçip Fransa'ya dönmüşlerdir.

Türklerin, sadakatsız bir dost karşısındaki bu fazla müsamahakâr tavırlarını nasıl izah edebiliriz? Bazı batılı tarihçilerin, Türklerin hristiyan devletlerle mücadelesinde Avrupa'da hasıl

⁴⁵ Bu hususta bir fikir vermek için, 1768-1784 yılları arasında İstanbul'da Fransa'yı temsil etmiş olan Fransa Büyük Elçisi Saint Priest'in *Mémoires de M. de Saint-Priest* adlı eserindeki şu mütalâayı nakledelim: «... Uzun ve şanlı saltanatı zarfında hristiyan devletler hakkındaki politikasının prensiplerinden hiçbir zaman ayrılmayan bu hükümdar (Kanunî Sultan Süleyman) daima Fransızların dostu, Avusturya hânedanının düşmanı oldu. Halbuki François I. bazan Charles-Quint'in en müfrit düşmanı, bazan da dostu ve hattâ taraftarı oluyordu.»

olan dehşeti, izale için bir taraftan da onlardan bazılarına hayırhah davranması zaruretinde oldukları yolundaki iddiaları hakikate pek uygun görülmemektedir. Çünkü XVI. asırda Türk Devleti Avrupa'da en büyük kuvvetti. Gerçi Fransa, İmparator'a karşı, az da olsa, Türklerin yükünü hafifletici bir unsurdu, fakat Fransa ile işbirliğini onlar aramamıştır ki, bu bir zaruret olsun.

Ortada ruhi bâzı unsurlar görülüyor: Bir kere Kanunî Süleyman'ın sağlam ve azimkâr karakteri Türklerin Avrupa politikasında inhirafı yapmasına engel olmuştur. Saniyen, Türkler kendilerine iltica ettiğine inandıkları bir devletin imdadına koştuktan haz duymuşlardı. Gerek Padişah'ın, gerek İbrahim paşa'nın yazı ve sözlerinden Fransa'yı siyasi bir mahmû görmekten gurur duyduklarını anlıyoruz. Bu ifade ve sözler çok zaman azametlidir. Padişah kendisini «hükûmdarlar hükûmdarı» saymakta, sarayını yabancı prenslerin bir «ilticagâhı» telekki etmektedir. Fransa'ya bahşedilen yardım ve imtiyazları kısmen bu «büyüğe baş vurma'nın birer mükâfâtı» saymak hatalı olmaz. Salisen, Sultan Süleyman ve İbrahim paşa, Avrupa seferlerini bazan François I.'in talebi üzerine açılmış gibi göstermektedirler. Avusturya'nın kendileri nezdine yolladıkları elçilere müteaddit defalar bunu tekrarlamakta hâli kalmamışlardır. Nihayet, son bir sebep de, Türkler nezdine yollanan Fransız diplomatlarının gayet müsmir ve muvaffakiyetli faaliyetidir.

Jeopolitik âmile, yukarıda sayılan ruhi âmillerin inzimâmiyle, siyasi bir hakikat haline gelen Türk-Fransız dostluk ve ittifağı bu başlangıçtan sonra, hristiyanlık taassubuna rağmen ve bu taassup azaldıkça kuvvet bularak bir «devamlılık» unsuru kazanmıştır ki işte bu husus «a.'anevi» diye vasıflandırılmaktadır.